

حرم حضرت عباس (ع) روایتی از شکوه، معنویت و تاریخ

<?xml encoding="UTF-8?">

(الف) بنای نخست حرم حضرت عباس (علیه السلام)

مختار ثقفی در سال ۶۶ ق به کمک گروهی از عرب‌ها و ایرانیان که از شیعیان امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) بودند، دست به قیام گسترده‌ای بر ضد دستگاه حکومت وقت زد.

(ب) بنای دوم حرم حضرت عباس (علیه السلام)

مأمون، خلیفه عباسی که در سال ۱۹۸ قمری به قدرت رسید، بر خلاف پدرش برای مردم‌فریبی و جلب رضایت عمومی به‌ویژه شیعیان خراسان، به بنای دوباره آستان حضرت عباس (علیه السلام) پرداخت.

پس از او، متوکل عباسی در سال ۲۳۲ قمری بر تخت نشست. او که از دشمنان سرسخت اهل بیت (علیهم السلام) و شیعیان بود، دستور داد تا این آستان بلند و شهر کربلا را ویران سازند، آن را شخم بزنند و بر آن آب بندند. بدین‌ترتیب، دومین بنای مزار حضرت عباس (علیه السلام) نیز ویران شد.

(ج) بنای سوم حرم حضرت عباس (علیه السلام)

پس از متوکل، فرزند او المنتصر بر اریکه قدرت تکیه زد. وی نیز همچون مأمون، سیاست دوگانه‌ای در برابر شیعیان در پیش گرفت. به همین دلیل، اموال زیادی را میان علویان تقسیم کرد و دستور داد که آستان حضرت عباس (علیه السلام) را تجدید بنا کنند و شهر کربلا را از نو ساخت. شیعیان دوباره از اطراف و اکناف به‌سوی کربلا آمدند و این شهر، دوباره رونق گرفت.

(د) بنای چهارم حرم حضرت عباس (علیه السلام)

در سال ۳۶۷ قمری، عضدالدوله دیلمی پس از ورود به بغداد، به زیارت کربلا و نجف شتافت و با دیدن اوضاع حرم، دستور داد مرقد شکوهمندی برای حضرت عباس (علیه السلام) بنا کنند. کار بنای جدید حرم، از همان سال آغاز شد و تا سال ۳۷۲ قمری ادامه یافت. بنای امروزی حرم از آثار عضدالدوله است.

(ه) حرم حضرت عباس (علیه السلام) در عصر جلاایریان

پس از تأسیس دولت جلاایریان در ایران و به قدرت رسیدن شیخ حسن ایلکانی در سال ۷۴۰ قمری، سلطان اویس فرزند شیخ حسن، تعمیرات گسترده‌ای را در این آستانه مطهر آغاز کرد. کار تعمیر به طول انجامید و در عصر فرزند او سلطان احمد به پایان رسید که تاریخ پایان آن را سال ۷۸۶ قمری بیان کرده‌اند. پس از پایان این کار، هدایای فراوانی به آنجا فرستاده شد.

(و) حرم حضرت عباس (علیه السلام) در عصر صفویه

شاه اسماعیل صفوی، بنیان‌گذار دوره صفویه هنگامی که در ۲۵ جمادی الثانی ۹۱۴ قمری فاتحانه وارد بغداد شد، شیعیان از او استقبال بی‌نظیری کردند. او فردای آن روز به زیارت کربلا رفت و در حرم حضرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام) معتکف شد. سپس به زیارت آستان مقدس علمدار کربلا شتافت و دستور بازسازی حرم ایشان را صادر کرد.

او دوازده قندیل طلای ناب را که با خود آورده و بر هریک از آنها نام مقدس یکی از امامان معصوم (علیهم السلام) حک شده بود، به آستانه مقدس حضرت اهدا کرد و تمامی حرم و رواق‌ها را با فرش‌های گران‌بهای ابریشمی که در اصفهان بافته شده بود، پوشاند.

شماری خدمت‌گزار نیز برای نگهداری از حرم و حفظ روشنایی قندیل‌های آن گمارد که بعدها در کربلا به آل قندیل شهرت یافتند. همچنین دستور داد گنبد حرم را کاشیکاری کنند که این کاشیکاری تا سال ۱۳۰۲ قمری همچنان باقی بود.

(ز) حرم حضرت عباس (علیه السلام) در عصر افشاریه

نادرشاه در سال ۱۱۵۳ قمری، تعمیرات گسترده‌ای را در معماری و زیباسازی آستان حضرت عباس (علیه السلام) انجام داد و هدایای فراوانی نیز عطا کرد. در ۱۸ ذی الحجه سال ۱۲۱۶ قمری هنگامی که مردم برای پاس‌داشت عید بزرگ غدیر از کربلا به نجف می‌رفتند، مورد حمله گسترده مسعودبن عبدالعزیز وهابی قرار گرفتند.

در این هجوم، شهر کربلا به تاراج رفت و حرم حضرت عباس (علیه السلام) نیز ویران شد. در این حمله جنایت‌آمیز وهابیان، همه هدایایی که در دوره صفویه و افشاریه و دیگر دوره‌ها به حرم آورده شده بود، به یغما رفت.

(ح) حرم حضرت عباس (علیه السلام) در عصر قاجاریه

پس از جنایت هولناک وهابی‌های سعودی و انتشار این خبر، ایرانیان دوستدار اهل بیت (علیهم السلام) با

همراهی دولت وقت ایران، در زمان فتحعلی شاه قاجار، کمک‌های سخاوتمندانه خویش را به عراق گسیل داشتند و به بازسازی و معماری عتبات عالیات کمر بستند.

بدین‌ترتیب، آستان حضرت عباس (علیه السلام) به بهترین شکل بازسازی شد و پادشاه ایران، ضریح نقره‌ای به آن اهدا کرد که این بازسازی در تاریخ ۱۲۲۷ قمری به پایان رسید. این تعمیرات در طول دوران قاجاریه ادامه داشت و ناصرالدین شاه قاجار کاشیکاری گنبد آستان را تجدید کرد و در سال ۱۳۰۴ قمری، صحن مطهر حرم نیز کاشیکاری شد.

همچنین شیخ عبدالحسین تهرانی معروف به شیخ العراقین با استفاده از ثلث مال میرزا محمد تقی‌خان امیرکبیر، صدراعظم قاجاریه، تعمیرات وسیعی در حرم انجام داد.

(ط) دورنمایی از حرم کنونی حضرت عباس (علیه السلام)

آستان نورانی حضرت عباس (علیه السلام) ۳۵۰ قدمی شمال شرقی حرم مطهر حضرت سیدالشهداء (علیه السلام) قرار دارد و میدان بزرگی هر دو آستان را در بر گرفته است. قبر مطهر علمدار باوفای کربلا در وسط حرم شریف ایشان واقع شده و بر روی آن، صندوق خاتم‌کاری نفیسی قرار دارد که در گذشت زمان، چندبار بازسازی شده است.

ضریحی نقره‌ای که قبر را احاطه کرده است، هدیه حضرت آیت الله العظمی سیدمحسن حکیم (رحمه الله) است که با پنجه هنرمندان ایرانی در اصفهان و با به‌کاربردن چهارصد مثقال نقره و هشت هزار مثقال طلا پس از سه سال کار شبانه‌روزی ساخته شده است.

چهار گوشه حرم، دارای چهار رواق قرینه است که ابهت خاصی به حرم بخشیده است و به همدیگر منتهی می‌شود. آینه‌کاری داخل رواق‌ها و طلاکاری گنبد را نیز هنرمندان ایرانی انجام داده‌اند.

در قسمت جنوبی حرم نیز ایوانی وجود دارد که سرپوشیده است و در وسط آن در طلایی میناکاری ساخت اصفهان و در ضلع شرقی و غربی آن نیز دو در کوچک وجود دارد که هر سه به رواق جنوبی گشوده می‌شود و در دو طرف ایوان جنوبی حرم، دو مأذنه با معماری چشم‌نوازی طرّاحی شده است.

آستانه حضرت عباس (علیه السلام) دارای یک صحن چهار گوش است که بنای حرم وسط آن قرار دارد. در اطراف صحن نیز حجره‌هایی بنا شده است که شمار زیادی از علمای امامیه و پادشاهان و حاکمان شیعی در آن دفن شده‌اند. همچنین صحن، هشت در ورودی و خروجی دارد.

در ضلع جنوبی حرم، در قبله یا باب الرّسول و در سمت شمال، باب الجواد (علیه السلام) قرار دارد. در ضلع غربی، چهار در به نام‌های باب الحسن (علیه السلام)، باب الحسین (علیه السلام)، باب صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، باب موسی بن جعفر (علیه السلام) و در بخش شرقی نیز دارای دو در به نام‌های باب امیرالمؤمنین (علیه السلام) و باب علی بن موسی الرضا (علیه السلام) قرار دارد.

مساحت کلی حرم، افزون بر ۴۳۷۰ متر مربع و در نقشه و سبک معماری، مانند حرم حضرت سیدالشهداء (علیه السلام)، ولی در ابعادی کوچکتر است. ۱

مقام‌ها در حرم حضرت عباس (علیه السلام)

(الف) محل دفن سر

پس از واقعه کربلا، سرهای شهیدان را به کوفه و از آنجا به شام بردند. گروهی معتقدند سر حضرت عباس (علیه السلام) را در شام، در قبرستان باب الصغیر دمشق دفن کردند. گروهی نیز بر این باورند که سر او را به کربلا بردند و به بدن ملحق کردند. در این باره، نظریه‌های دیگری نیز مطرح است که به دلیل ضعف و کم اعتبار بودن آنها، از بیان آن خودداری می‌کنیم.

در تأیید دیدگاه نخست آمده است:

«در سال ۱۳۲۱ ق در قبرستان باب الصغیر در دمشق، روی مقبره‌ای حک شده بود: اینجا محل دفن سرهای عباس بن علی (علیه السلام)، علی اکبر بن حسین (علیه السلام) و حبیب بن مظاهر (رحمه الله) است؛ ۲ ولی پس از گذشت مدتی، سنگ مقبره در اثر ویرانی بنا گم شد و ضریحی روی آن مقبره گذاشتند». ۳

(ب) مقام دست‌ها

در کربلا، دو زیارت‌گاه به نام مقام دست راست و مقام دست چپ حضرت عباس (علیه السلام) معروف است. مقام دست راست حضرت عباس (علیه السلام) در سمت شمال شرقی دروازه بغداد، نزدیک در شرقی صحن مطهر حضرت عباس (علیه السلام) قرار دارد و بر دیوار این مقام، ضریح کوچکی نصب شده و بر کتیبه آن، اشعار زیر نقش بسته است:

افتاد دست راست خدایا ز پیکرم

بر دامن حسین (علیه السلام)، رسان دست دیگرم

دست چپم به جاست اگر نیست دست راست

اما هزار حیف که یک دست بی‌صداست

مقام دست چپ حضرت عباس (علیه السلام) نیز در بازارچه نزدیک در کوچک صحن، در قسمت جنوب شرقی قرار دارد و سه بیت شعر عربی از «شیخ محمد سراج» بر آن نگاشته شده است که ترجمه آن چنین است: هرگاه از من پرسیدی، به پاسخ آن گوش فرا ده. بدان که اینجا مکان مقدسی است که در آن دست چپ عباس (علیه السلام)، آن دریای کرم جدا شده است.

آری، در این جایگاه دست چپ او قطع شد، پس از آنکه دست راستش را در کنار علقمه جدا ساختند. اشک دیدگانت را بر چهره جاری ساز و در این سوگ گریه کن که شایسته است اینجا به جای اشک، خون بگری